

Hvorfor døde Scott?

L. 12. 67. Av Peter Wessel Zapffe

Slik har en engelsk tegner gjengitt situasjonen da en av Scott-ekspedisjonens deltagere, kaptein Oates, forlot teltet og søkte døden, for at han ikke med sine forfrysninger skulle være en hindring for sine feller, under forsøket på å nå tilbake fra Sydpolen.

Planen gikk ut på fortsatt videnskabelig forskning med basis på Ross-øen — plus det avgjørende fremstøt mot Sydpolen. Aret før hadde Shackleton vendt på 88° 23'.

Svakheten i denne plan er åpenbar: kræfterne ble ikke samlet, men spredt; Scott måtte tjene to herrer. Like før starten mot Polen gjorde han en 300 km's utflukt mot vest, istedenfor å legge depot langs ruten. Det mindste den «hvite dame» forlanger av sine bellere er imidlertid, at de legger alt for hendes kolde føtter: hjerte og lyre, men især en kraftig bunke dypprossent søljkjøtt.

Til planen kan man også regne transportsystemet, en kjede med fire ledd: motorslæder (som klikket etter 70 km), hester som skulde gå en fjerdedel av veien, hunder, som fikk tildelt en femtedel, og mandetrækk, som skulde klare resten. Idéen til dette siste må være hentet fra pyramidebyggets og galeislaveriet tidsaldere. Lederens tillid til denne sektor var så sterk, at han gav forbud mot undsetnings-ekspedisjoner. Hundene skulde spares for neste sesong.

Utrustningen er opskiltvækkende. Scott omgikk med flid sine arktiske forgjengeres erfaringer, og selve isdjævelen Peary bønnfaldt ham forgjeves om ikke å krænke polarlandets grundlov: Hunder, skindklær, kanadiske sne-sko og fersk fangst.

I Norge regnes det som en ulykke å miste skiene i fjeldet. Men på Cape Evans kunde deltagerne velge ski eller la være; flere lot være og vasset isteden til ankler og knær foran lass på 300—400 kg. Gjentatte, tilsist uløselige forfrysninger blev følgen.

Efter miseren i 1902 hadde Scott mistet troen på hunder. Han tenkte ikke på at de kunne ha vært ukynndig behandlet. Idéen om hester burde ha fulgt det siste av Shackletons arme dyr tilbunds i en sprækk. Nu forsinket de starten en måned; hoveddepotet måtte legges længere nord end beregnet, og der lå det også i mars 1912. Lederens dyrevennlighet fikk værre og værre chock. Et fornuftig forslag fra fagmanden Oates om straks å kjøre de dårligste ponier længst mulig syd og lægge dem der i depot, blev forkastet. Ved starten 1. november lå der i depot på barrièren 1 tonn forsyninger 45 km. fra hyttene. Et utbygget hundesystem kunde levere det dobbelte.

Slædene var (som det meste) kjøpt færdige over disk fra forskjellige leverandører. De blev utsatt for tropisk varme, sjøvand og sprængfrost og tatt i bruk uten videre, vindskjæve som de nødvendigvis måtte være. Flere av fotografiene viser belastning av bøkene — hvilket fører til at slæden skyver en snemasse foran sig; den brøt istedenfor å flyte. Vi hører intet om stålbeslag, ising, smøreforsøk; bare pussing med sandpapir. Dagboken klager monotont over føret: slæden går som en drægg. Beretningen om disse

praktkarer, disse guldmennesker, hvis legemer og malmtunge lass pløier en grøft som fra Lindesnes til Tromsø og tilbake — den er så en læser kan bli stigmatisert med frostsår og søleknag.

Teltet var vind og stødig. Men i sterk vind, eller for utslitte slædetrekkere, var det vanskelig å få reist.

Pelsverk bruktes i votter og skaller. Ellers hadde man ultiid med vindbluser uten fast hætte. Hodet var bra dekket, men skjærfet i halsen holdt ikke fokket ute.

Soveposene var et renskind, men med lange klaffer, som det ikke er mulig å få tette. Erfaringene fra vinterreisen kunde ikke nyttiggjøres på grund av svikten i transport.

Proviand og kokesaker var på høide med tidens nivå. Men smørret måtte være som kvarts og hvetemel som trænger tyve minutters kok hører andetsteds hjemme. Utregningen av dagsrationer var teoretisk i orden, men de viste sig i længden ikke tilstrækkelige. En senere tid har opdaget at hele sydpartiet led av underernæring og vitaminmangel.

Med spændt forventning slår man efter dette op kapitlet «The great faults» (som både kan bety feil og folder), men feillene finder bare terrasser på Victoria Land. Allikevel er de der. Men her må vi skjæle principielt mellem faktiske feil, viden om dem, forårsagelse, etisk skyld og rene uheld — selv om linjene flyter sammen i praksis. Cape Evans var et ugunstig sted, men alternativer manglet.

Transportsvikten førte til et kritisk lavmål i mat, klær og petroleum. Efter dagboken og brevene synes reisen basert på et optimum av veir og føre. Sml. uttrykket «under favourable circumstances». Reserver, merkestænger i tilstrækkelig antall eller andre ønskeligheter kunde ikke medbringes. Distanser var ikke utlagt; lederen gikk som om hver dag var den siste. «What about another mile?» De knaste forbandelser i hans fotspor, men de gikk.

Scott må tidlig ha fått mistanker om, at planen ikke lot sig gjennomføre. Bare en indre panik kan forklare de to drastiske forandringer i planen han foretok på et tidspunkt, da deres følger var uberegnelige, eller værre: bare altfor lett lot sig beregne. Den ene bestod i, at begge hundespand med førere blev pålagt å fortsatt 16 dage længer end forutsatt i provianteringsplanen.

Den andre var en økning av polpartiet fra fire til fem mand — efterat alt var tilrettelagt for fire. Bare kokningen tok en halv time mere om dagen — «an item I had not considered». Disse to arrangementer, sammen med motorpartiets ventedager, belastning på forhand anstrengt provianteringskonto med 12 % eller 108 daglige mandrationer og 480 hundepor-tioner av hestekjøtt, Partienes retur blev dermed endnu mere hazardous; de kom da også stort sett

tilbake med livet i næven og varige mén.

Intet forundrer derfor læseren mere end Scotts forundring over, at han på hjemveien disponerte mindre olje, normalproviant og hestekjøtt end det beregningen lovet.

Det spørsmål melder sig da her, om føreren burde ha snudd fra det øieblik han «måtte forstå», at nu gikk fjorten mand sydover på en kredit som der ikke var dækning for.

Mindre ting forsterker disse fundamentale faktorer. Støttropen brukte en nådedag til å samle 16 kilo fossiler, som de drog på til de lignet dem — bøk er, som ikke kunde læses, men som var lånt og derfor skulde bringes tilbake (skjønt ikke et verk av verdens største dikter var værd sin vekt i fett), krydder (som kostet lederen en fot), pyjamas, te, piper og tobak og andet som kunde vært ombyttet med kalorier.

Det er blitt sagt, at intet menneske kan slite som et dyr og samtidig ha den fulde oversikt og tankens våkne beredskap. Men hvad der gikk ledere forbi, det husket regnskapet — alle feilposter, store og små, og samlet dem tilsutt i en deficit, som ikke lot sig opveie.

I de siste dager i teltet gjør Scott rede for sitt syn på de avgjørende ting. Hans erklæringer er blitt en hellig tekst. Men hellig er ikke det samme som holdbar; tvertimot, det holdbare behøver ikke å være hellig. Skjønt ens kjølige ræsonement naturlig trækker sig tilbake fra et dødsleie som dette, må hovedsaken like vel berøres. Scott hævder stadig, og det er almindelig godtatt, at de overlevende var på nippet til å komme igjennem, fordi bare én av 140 dagsreiser stod igjen, før de nådde 1-tonn-depotet.

Nu skal man ikke la sig narre av dette moderlige navn; «tonnet» var for lenge siden borte. Forsyninger lå der, og lenger nord også, men et enkelt regnestykke peker i den retning, at de gjenstående 230 km. i høstmørke var mere end disse styrtende pramdragere, disse ravende spøkelsker kunde greie, selv bortsett fra fjordisens upålidelighet. Uklart er det også, om den gjenværende læge hadde utstyr for de svære kirurgiske indgrep som øieblikkelig måtte foretas — og Scott tvilte selv på, at han vilde slippe med det.

Ved siden av spørsmålet, om lederen burde ha snudd, kan vi skimte et andet: K unde han ha oppgitt foretagendet, mens der endnu var tid? Blev han hindret av nogen eller noget?

Der var den offentlige mening — den som fjorten år tidligere hadde nektet Andrée å komme tilbake uten start. Efter seieren spør ingen hvorfor. Nederlaget ligger under brændglass. Som i et vrængt Colosseum sitter en verdens tilskuere og følger med ravneblikk sine gladiatorer på Sydländets hvite arena. Vælger du nederlaget og livet, så er du fortapt. Hvis du seier eller dør, så er du reddet. Men du skal dø av dine

lidelser; du får ikke selv hjelpe til.

På dette kollektive tyranni svarte Scott og hans fæller med den heroiske formel, med traditionen fra Balaclava, med karakterdannelsens kulmination i det absurde. I sin egenskap av sjøofficer hadde Scott anlagt ekspedisjonen som et felttog. Kommandos med hårreisende oppdrag gikk ind i fiendeland; kom de levende tilbake, så desto bedre, for da kunde de straks gå ut igjen. Loyalt, entusiasme, det blanke heltemod er av umålelig værdi. Men selv jernmennesker kan ikke erstatte strategi og våben; også jernet har sin overmand. Scott forstod ikke tidsnok, at denne kamp krævet en total omstilling, ned til hver kjertel, hver tanke. Han oprettholdt en stemning av akademi; han gikk ut av teltet om natten indtil seks ganger, for ikke å genere kameraterne. Han slapp ikke vesterlandets kultur. Han er den sene parallel til keiserpingvinen, jordens ældste fugl, der den står på sin ene fot under sydlyset, på bunden av den antarktiske natt; med den andre holder den egget ind mot sitt varme, bankende blod. Slik står også nutidens frie menneske under historiens isnende mørke — rank og på vakt, men hemmet i sin kraft fordi han holder umistelligheten presset mot sitt hjerte.

Flere av Scotts fæller har nævnt den «usynlige faktor» som drev sitt lumske spill under overflaten av obligatorisk optimisme. Kanske fandtes der også en ukjent faktor av sjælelig art. Scott slæpte på mere end kulturen og den heroiske forpliktelse. I mange års melankoli brytes han med de evige problemer om livets mening og jegets gåde. Han slyngedes fra den maniske rus til depressionens helvede, fra trompetfanfaren til hundehylet mot intetheten. Færdens mot det ytterste øde var en forskningsreise ind i ham selv. I møtet med det store ukjendte som kaldes livet, og med det stillhetens kontinent, som gjemmer kuldepolen i dette liv, får vi alle vore kræfter utmålt. Dit kommer vort vilde jeg, med alle kamouflager i feireste flor. Når vi skrider eller lusker derfra, er vi rene på sjelen, skrapte til grundfjellet, godtatt eller fundet for lett.

I denne sin vilje til selvrealisation, sin «Spirit of Enterprise», blev Scott krydset av Sir Ernest Shackleton, hvis familievåben førte devisen «Fortitudine vincimus», ved kraft skal vi seire. Alt i 1902 var motsætningen etablert, og ni år senere gikk Scott bokstavelig talt i motstanderens fottrin. Dag efter dag sammenlignet han sine distanser med den andens notater — «we are only five days behind him». Det er et kappløp med en skygge, utenfor og i ham selv, rivalen som vil sperre ham veien til livsbekreftelse. Scott kan ikke snu; han kan ikke møte sin motpart som en tapende. Skuffelsen var den vi kjender, den Scott visste han vilde møte, hvis ikke «lykken» kom ham tilhjelpe. Men under lå der en værre — at seieren over Shackleton var berøvet sin glans.

Derfor trækker han sitt eget lik i lasten. Henimot slutten blir stillen knapp — et ekko av det huggende hjerte og de køkende lunger, av den sluknende kamp foran slæden — slæden, med de slitte symboler på livets rike mønster, trinvis forenklet, fra hjemmet til skibet, fra skibet til hytten, fra hytten til teltet — indtil der bare er tre tråder av naken rending tilbake: næring, varme og søvn.

Men i denne forvandlingens time, da de usigelige smerter forsvinder i snestormen sammen med håbet, går Scott ind i sin endelige avklaring og befrielse. Alt har han måttet bære — kampens lønn, fremtiden, kjærligheten. Men han slipper den vanskelige hjemkomst, øinene, amputationerne, rullestolen — og møtet med Shackleton, sund som et rovdyr, på spranget mot transpolarfærdens, Herkules-dåden, som vilde redusere hans livsverk til en indledende fase.

I den stille uke, mellom 25. og 31. mars, i dette underlige interregnum mellom det som var og det som skal komme, løfter hans ånd sig som et stjern over all jordisk begrænsning. Stilen er igjen suverænt behersket, i rolige, forløste åndedrag; håndskriften fast og klar. De vidner om, at han virkelig har nådd him indre pol, som var målet for den lange, tunge reise. Og så kan han endnu, i subtil selvfølgelighet, avgrundsfernt fra enhver affektation, skjænke sitt folks ungdom en næsten flombelyst opvisning i helteled.

Nu er han ikke længer den plagede Job, et offer for makternes

perfide veddemål. En Brand er han blit, som først under Iskirken møter sin Deus Caritatis. Det gjør hans skjæbne tragisk, at undergangen driver hans virkelige storhet ut, og han tilhører oss alle, fordi han som en av de store fremskutte representanter vort håb og vore vilkår.

Derfor søker også menneskehetens øine hans fjerne, forsvundne grav, der selve den drøpende kulde bevarer hans form. Indtil om længe, længe — den bryter seg tordnende løs og seiler med stormen ut mot det dype, mørkeblå hav i en vældig, solgnistrende sarkofag.